

den. En anden var Johannes Bengedans fra Grebenstein i Hessen. Han var på Gotland i 1447 som medlem af den delegation, der på vegne af højmasteren for Den tyske Orden forhandlede med kongen om at købe øen af ham. Inden da havde han været i tjeneste hos Eriks efterfølger som Unionskonge, Christoffer af Bayern, og omkring 1450 forfattede han et manuskript om krigskunst, som han søgte at afsætte til højmasteren (Johannes Bengedans: *Krigskunst og Kanoner I-II*, udg. af Hans Blosen, Rikke Agnete Olsen m.fl., Aarhus Universitetsforlag 2006).

Det vides ikke, om Bengedans også arbejdede for Erik af Pommern, og med mindre der dukker flere kilder til oplysning af kongens liv op, er det ikke muligt at afgøre, hvorfor Konrad Gruters værk er skrevet til ham. Udgivernes forslag (Bd. I s. 189, note 63) om at se nøjere på kongens kunnen og viden og undersøge, hvilke skatte han tog med til Gotland ved sin afsættelse, og hvilke bøger der var blandt dem, viser deres ret fjerne forhold til Danmarks historie i middelalderen og problemerne med udforskningen af den. De er ganske enkelt ikke bekendt med mangelen på kilder også i den sene middelalder.

Dette kan man beklage, men det mindsker ikke betydningen af deres grundige og på så mange måder forbilledlige udgave af Konrad Gruters ingeniørværk.

Rikke Agnete Olsen

KAREN SKOVGAARD-PETERSEN: *Historiography at the Court of Christian IV (1588-1648)*. *Studies in the Latin Histories of Denmark* by Johannes Pontanus and Johannes Meursius, København 2002, Museum Tusulanum. 454 sider. 298 kr.

Til de i den brede offentlighed afgjort mindre kendte resultater af Christian 4.s mæcenvirksomhed for kunst og videnskab hører de to latinske danmarkshistorier fra 1630'erne, Johannes Meursius' *Historia Danica* (1630-38) og Johannes Pontanus' *Rerum Danicarum historia* (1631).

I historiske værker, der omhandler Christian 4.s regeringstid, omtales de to historier af og til som forsøg på at præsentere, eller måske snarere reklamere for, Danmark som et mægtigt og kulturelt højtstående rige, men en nærmere forklaring af, hvordan – dvs. med hvilke midler – og hvorfor værkerne rent faktisk søgte at løse denne opgave, har manglet. Denne opgave er løst af Karen Skovgaard-Petersen, seniorforsker ved Det Kongelige Bibliotek, i hendes disputats, som her foreligger i en revideret udgave.

Værkerne var altså meget mere end turistpublikationer, og foruden fyldigt og vidende at beskrive de to forfatteres stil og sprog, afdækker Skovgaard-Petersen et dybere, mere subtilt lag i dem. De to historier tjente nemlig det formål at propagandere for politiske agendaer, fx udenrigspolitisk i forhold til Sverige, og indenrigspolitisk i forhold til spørgsmålet om arvefølgen i det danske monarki.

Skovgaard-Petersens bog handler også om Meursius' og Pontanus' indbyrdes forhold, og hvorfor de begge samtidigt blev ansat til at skrive hver sin version af Danmarks historie. Ud over at det kunne være taktisk klogt at spille på flere heste – man havde jo før haft historiografer, der ikke var kommet i mål, og derfor prøvede man faktisk i 1620'erne at ansætte en tredje kgl. historiograf – så var tanken nok den, som Skovgaard-Petersen påpeger, at der skulle være forskel på de to arbejders stil og omfang. Pontanus skulle skrive en mere omfattende fremstilling end Meursius, og han er i sin stil antikvarisk: fuld af citater og lærde diskussioner, mens Meursius er mere elegant og kunstfærdig (eller konfus og

ukritisk, som M. Cl. Gertz udtrykte det i det gamle *Dansk Biografisk Leksikon*). Meursius, der var arminianer, er samtidig stærkere i sin kristne moralisme end Pontanus, men dog på en måde, der var kongruent med den i Danmark rådende lutherdom (fraregnet en enkelt teologisk professor i Sorø, der mente, at Meursius spredte vranglære). Meursius lægger stor vægt på at beskrive kongen som Guds redskab på jorden, og de kristelige formaninger gælder også kongen, for Meursius understreger ved passende lejligheder, at en konges utroskab er roden til alt ondt for et rige. Meursius har i øvrigt mere end Pontanus fokus rettet mod rigets indre historie. Han ser i Danmarks fortid et velstruktureret rige, og uden at glemme adelen forherliger han navnlig de skiftende kongers kloge styre som årsag til dette angivelige faktum.

Pontanus har væsentligt større fokus på udenrigsbegivenheder, og hvor Meursius sætter fx krigene mod Sverige ind i en dansk, eller i det mindste skandinaviske, ramme ved at beskrive dem som (uretmæssige) oprør mod Danmarks naturlige lederskab, accentuerer (eller konstruerer) Pontanus i højere grad Danmarks historiske stormagtsrolle i Europas øvrige historie. Før såvel som siden, må man forstå. Det sker bl.a. ved at identificere både cimbrer, gother, angelsakser og normanner med Danmark, og vel at mærke ikke beskrive dem som blodtørstige barbarer.

Skovgaard-Petersen bevæger sig ikke ned ad den vej, som de fleste historiografer før hende har gået: nemlig at ville finde ud af, hvilke kilder de to forfattere har benyttet sig af. Sådanne undersøgelser har vist, at de to ikke har benyttet sig af kilder, som ikke kendes andre steder, og det har lige præcis tjent som undskyldning (fx hos Ellen Jørgensen) for at undlade at beskæftige sig med Pontanus og Meursius, ud fra det kriterium, at de ikke bidrog med noget originalt. Det kommer Skovgaard-Petersen heldigvis ud over ved, om ikke at være ligeglad med spørgsmålet, så dog klart at underordne det analysen af de to værkers hensigt og på den måde genindsætte dem på deres samtidshistoriske plads. De bliver derved kilder til politisk tænkning i 1600-tallets Danmark. Her er det ikke mindst interessant, at både Meursius og Pontanus er tæt på at erklære Danmark for et arvekongedømme, fordi de i deres skildringer vil vise, at det har det altid været, i hvert fald næsten (*regnum quasi hereditarium*). Det er Skovgaard-Petersens plausible tese, at det simpelthen har været en del af de to historikers kommissorium, at dette skulle kunne udledes af værkerne. Præcis hvem, der skulle læse og lade sig influere af værkerne, går hun kun kort ind på, men påpegningsen af det relativt tætte bånd mellem den lærde verden og diplomatiet underbygger kun den gennemgående tese, at disse værker ikke kun var til fornøjelse og oplysning, men også var realpolitiske værktøjer.

Meursius og Pontanus havde hollandske aner, ligesom mange andre kunstnere, som Christian 4. tog i sin tjeneste. Meursius blev i 1625 professor i historie i Sorø, en stilling han før havde haft i Leiden. Med hensyn til Pontanus (som for resten var dr.med., og hvis navn antagelig hentyder til Øresund og Helsingør, hvor han var født af forældre tilflyttede fra Holland) er det værd at lægge mærke til, at han havde en bror, der også var i den danske konges tjeneste: maleren Pieter Isaacsz, som står bag nogle af de bedst kendte Christian 4.-portrætter. Det er et af værkets mange fortjenester, at det sætter den historiske videnskab under Christian 4. ind i en kontekst, som kunstens verden også indgår i.

En analyse af neolatinsk historieskrivning hører specialisterne til, og det er derfor kun logisk at bogen er (vel)skrevet på engelsk, så den kan komme den internationale forskerverden til gavn – lidt i samme ånd som de værker, der ana-

lyseres af Skovgaard-Petersen. Med denne omhyggelige og solide fremstilling i hånden, vil fremtidens danske historiografer få afgjort lettere ved at indsætte Pontanus og Meursius på en mere retmæssig fremtrædende plads mellem koryfæerne Huitfeldt og Holberg.

Morten Fink-Jensen

BERNARDINO RAMAZZINI: Om sygdom og arbejde. Oversat af Hans Ole Hein og Finn Gyntelberg. København 2005, Arbejds- og miljømedicinsk klinik, H:S Bispebjerg Universitetshospital. 170 sider.

»Mad as a hatter« hedder det i Lewis Carrolls *Alice in Wonderland* fra 1865, men frasen er brugt allerede 1850 af Thackeray og kendes fra Amerika i 1836. Hattemagerne brugte meget kviksølvnitrat i deres arbejde med filten, og det kunne medføre sanktvejtsdans-lignende lidelser, altså et klart eksempel på arbejdsmiljø-påvirkning. I de senere år har offentligheden hørt meget til arbejdsmedicinske resultater; der bruges efterhånden meget lidt terpentinbaseret maling, så begrebet malerhjerne skulle være en saga blot, asbest er blevet bandlyst fra byggematerialer og bilbremses, der er lavet syerskeundersøgelse med henblik på at lindre påvirkningerne fra hyppigt gentagne bevægelser, undersøgelser af svejseres sædkvalitet, og computermusen har været under skarpt opsyn – omend det har været en lang kamp at få musearm anerkendt som en arbejdsskade.

Det faglige forum for dette arbejde, Dansk Selskab for Arbejds- og Miljømedicin, blev stiftet i 1980 og fejrede sine første femogtyve år med udsendelsen af en oversættelse af Bernardino Ramazzinis *De morbis artificum*, som udkom første gang i 1700, i revideret udgave i 1713; den seneste udgave ligger til grund for oversættelsen. Ramazzini betegnes som arbejdsmedicinens fader. Han fødtes 1633 i Carpi nær Modena og var fra 1682 til 1700 professor og praktiserende læge i Modena, derefter til sin død i 1714 professor i medicin i Padua. I sit arbejde gennemgår han 54 forskellige professioners særlige risici. Det er farligt at arbejde i miner på grund af de gasser, man kommer til at indånde nede i dybet – så farligt, at Ramazzini rejser spørgsmålet, om det er en from pligt at hjælpe mænd i minerne blot for at forlænge deres liv til den bitre ende – det er farligt at arbejde med kviksølv på grund af dampene, med gips på grund af støvet, med vin- og ølfremstilling, fordi man bliver påvirket af alkoholdampene enten man drikker sine produkter eller ej. Selv idrætsfolk får et kapitel; idrætsskader omtales indgående allerede af de antikke læger, som Ramazzini citerer flittigt, Hippokrates, Galén m.fl. En nu afgang overlæge på øre- næse- og halsklinikken på Roskilde Amtssygehus kendtes som Opera-Paulsen, da han havde specialiseret sig i at hjælpe sangere; de får også et kapitel hos Ramazzini, sammen med andre, der udnyttede stemmen erhvervsmæssigt: »Ingen menneskelig foreteelse er så sund eller harmløs, at den ikke kan forårsage alvorlige skader, hvis den overdrives. Det er en almindelig erfaring hos stemmepædagoger, sangere, præster, munke og nonner, der synger salmer og hymner i kirkerne. Det gælder også brølende advokater, nyhedsudråbere, forelæsere, filosoffer, der debatterer til de bliver hæse, og andre der har til opgave at synge og anvende stemmen.«

Her har lærde mænd allerede fået opmærksomhed, men de får også et særligt kapitel. Det meget stillesiddende arbejde får deres legemer til at forfalde, de får dårlig mave, dårlige øjne og en klemt bugspytkirtel, nyresygdomme og iskias, og de bliver melankolske: »Når organer på denne måde bliver berøvet deres næringsvæsker, fører det til dårlig fordøjelse, svær flatulens, bleghed og